

BISERICA și ȘCOLA.

Foiă bisericească, școlastică, literară și economică.

Iese odată în săptămână: DUMINECA.

PREȚUL ABONAMENTULUI.

Pentru Austro-Ungaria:
Pe un an 5 fl.—cr., pe 1/2 an 2 fl. 50 cr.
Pentru România și străinătate:
Pe un an 14 fr., pe jumătate an 7 franci.

PREȚUL INSERTIUNILOR:

Pentru publicațiunile de trei ori ce conțin
cam 150 cuvinte 3 fl.; până la 200 cuvinte 4 fl.;
și mai sus 5 fl. v. a.

Correspondențele să se adreseze Redacțiunei

„BISERICA și ȘCOLA.“

Èr banii de prenumerațiune la
TIPOGRAFIA DIECESANĂ în ARAD.

Numiri în clerul bisericii române din Bucovina.

„Gazeta Bucovinei“ aduce scirea, că Majestetea Sa, prégoriosul nostru Împèrat și Rege apostolic Francisc Iosif Întèiul s'a îndurat pré grațios a numi în de Archiepiscop și Metropolit al Bucovinei în scaunul devenit vacant prin trecerea din viețã a fericitului întru aducere aminte Archiepiscop și Metropolit Dr. Silvestru Morariu Andreevici, pre Înalt Pré Cuvioșia Sa, părintele Archimandrit Arcadiu Ciupercoviciu; èr de vicariu general al archidiecesei Bucovinei pre Înalt Pré Cuvioșia Sa, părintele Archimandrit Vasiliu de Repta, fost până aci profesor la uiversitatea cesaro-regescã din Cernăuț.

Luând act de aceste numiri felicitãm pre Înalt Pré Cuvioșiile Lor nou numiții dignitari ai bisericii surori din Bucovina, și rogãm pre Dumnezeu să-le ajute ca să conducã destinele sfintei biserici române din Bucovina întru prémărirea lui Dumnezeu și întru înaintarea clerului și poporului credincios!

Biserica română în luptă cu reformațiunea dela 1656—1691.

(Epoca Metropolitului Sava Brancovici și cele ce au urmat până la pacea dela Carlovăț.)

(Continuare și fine.)

Din diploma de datul 28 Decemvre 1656, prin carea principele Georgiu Rákóczy II confirmã alegerea de Metropolit a lui Sava II Brancovici, nu se vede, a-i-se fi impus cele 15 puncte, dictate de Rákóczy I Metropolitului Stefan Simeon. După ce însè dènsul a fost recomandat principelui de superintendentul calvinesc Georgiu Csulai, se pòte presupune, că observarea celor 15 puncte din partea Me-

tropolitului românesc avea se urmeze de sine pre basa usului de mai nainte, — seau apoi este cu potință, că principelui Rákóczy II între împrejurările, în cari se găsea, incurcat în résboiu cu Polonia, nu-i dedea mâna, să facã propagandã religiósã. I-s'a impus însè prin acèstã diplomã Metropolitului, ca să îngrijescã de tipărirea cărților în limba românescã. Are apoi diploma de confirmare, de carea vorbim, o parte însemnatã, și anume din ea se vede, că jurisdicțiunea Metropoliei de Alba-Iulia se estindea nu numai preste tótã Transilvania, ci și asupra Bánatului și a părților din Ungaria propriu đisã, cari erau locuite de Români.¹⁾

Sava II Brancovici a luat asupra-și conducerea afacerilor bisericii într'un timp din cele mai grele, când țera în urma ușurinții principelui Rákóczy II fusese devastatã de Turci și de Tătari. Dènsul atât prin cultura și ținuta sa, și pòte că și prin nimbul său familiar a sciut impune principilor, sub cari a funcționat, înaintea cărorã avea o anumită trecere, și cari toți l'au confirmat în demnitatea de Metropolit, — ceea ce pentru timpurile de atunci era o necesitate. Densului i-s'au încredințat și misiuni diplomatice la curțile din: București, Iași și din Russia. Tótã influința, de carea se bucura, Metropolitul Sava II, o folosea pentru apèrarea bisericii de atacuri dușmane.

Prin acèstã ținuta a sa Metropolitului Sava II îi-succese a obține la anul 1659 dela principele Acațiu Barcsay o diplomã, prin carea preoții românești se scutesc dela plătirea deciuiei din cereale și din

¹⁾ Veđi Barițiu: „Biserica românescã în luptã cu reformațiunea“ fragm. ist publ. în anele Academiei anul 1875.

vite. Acastă diplomă se confirmă în trei rânduri la stăruința Metropolitului Sava și de principele Apafy, de unde se vede, că dispusășionile de scutire cuprinse întrânsa nu se observau.

La anul 1668 a călătorit Metropolitul Sava II cu fratele său mai tânăr Georgiu în Russia după milă, ca să pótă reedifica biserica catedrală din Alba-Iulia și mânăstirea de acolo, carea servea de reședință Metropolitului și carea fusese devastată în două rânduri de Turci și de Tătari.

Absența Metropolitului o folosiră calvinii în frunte cu superintendentele Kovvásznay pentru a intriga la principele în detrimentul bisericii; și principele, om și de altcum schimbăcios și de caracter slab, confirmă de nou diploma edată de Sigismund Rákóczy la 1608 și de Georgiu Rákóczy I la 1643, prin carea preoților români trecuți la calvinism li-se asigură tótă neatârnera și aceleași prerogative, cari le au și preoții magiari; ér Episcopilor și preoților români, rămași statornici în credința strămoșescă li-impuse de nou observarea celor 15 puncte din diploma de denumire a Metropolitului Stefan Simeon.

Cătră aceste 15 condițiuni umilitóre pentru biserica ortodocsă mai adause principele Apafy următoarele 4 condițiuni, și anume:

1) Să-se ridice școle printre români, unde va fi cu puțință, și mai vârtos în mânăstirea din Alba-Iulia, mai departe în comitatele Uniădoră și Maramureș și în Chioar, ca în aceste școle tinerii valachi să învețe a ceti și scrie în limba românescă;

2) Să-se ridice cât mai în grabă la splendórea ei de mai nainte tipografia românescă din Alba-Iulia, și să-se tipărescă cât mai multe cărți folositoare, și cu deosebire cărți sfinte (se înțelege scrise în spirit calvinesc) în limba română.

3) Acei păstori valachi, cari nu sciu alta, decât să murmure în limba slavă în biserică, și nu cunosc nici dogmele religiunii crestine să-se depună, și în locul lor să-se instituiescă astfeliu de păstori, cari sciu și carte românescă, și cari au și cunoscințele trebuincioase din religiune conform scopului; și

4) Episcopul românesc atât la instituirea cât și la destituirea preoților și protopopilor, precum și în visitașionile canonice și la conchemarea sinodului general să depindă dela episcopul ortodocs (calvin), astfeliu, că după ce sinodul (se'nțelege al bisericii române) își va fi terminat agendele, — Episcopul românesc dimpreună cu alți câțiva membri ai sinodului bisericii române să-se prezenteze în sinodul reformat al magiarilor, și să-i supună aceluia pentru

revisiune și aprobare decisiunile luate, pre de o parte ca acelea să-se revadă întrun mod mai matur, ér pre de alta, ca Episcopul și protopopii românesci să-și câscige cunoscințe mai bune despre învățăturile cele adevărate, și să pótă instrui în acelea și pre credincioșii lor.²⁾

Publicând Bod această diplomă între alte glosse, cari le face din partea sa, scrie și următoarele: „Valachii nu au școle, și între ei sânt pușini, cari sciu ceti. Valachii învață carte seau în mânăstiri dela călugări, între cari de altcum cei mai mulți sânt fără învățătură, și se deosebesc de ceialalți conașionali ai lor numai prin îmbrăcăminte și prin modul de vieță, — seau apoi dela preoții din parochii, cari și-au câscigat unele cunoscințe din literatura valachă în Valachia la Bucuresci în școlele reformașilor, seau ale iesuișilor.“ Ér la alt loc, basându-se tot pre cuprinsul acestei diplome esclamă următoarele: „Până când a stępânit principele Michaiu Apafi asupra Transilvaniei n'a întrelăsat a face totul pentru bunăstarea (în salutem) valachilor.“ Și fiindcă atât cele scrise de Bod, cât și punctele: 1—2 și 3 din diploma lui Apafi sânt instructive pentru a înțelege asprimea și greutatea luptăii purtate de bătrâni încontra calvinismului, și în același timp educative pentru present și viitoriu, — observăm aici următoarele:

Atât din cuvintele lui Bod, cât și din cele trei puncte dântăi ale diplomei lui Apafi vorbesece un dulce glas de sirenă, — pentru că fără îndoielă nimic nu este pentru ómeni și pentru popóre mai salutar, decât a învăța carte în limba lor propriă, în casul de față a învăța românul carte în limba sa românescă. Când gândim însă la motivul, pentru carele li-se impunea cu atâtea îmbelșugare bătrânilor din partea spiritului dominant calvin de atunci a învăța carte românescă, — ajungem cu totul la altă conclusiune.

Un scriitoriu de frunte săsesc din timpul nostru, superintendentul Teutsch în cartea sa intitulată: „istoria sașilor din Transilvania“ afirmă cu tótă pozitivitatea, că românii n'au adoptat luteranismul numai din cauza nepriceperii clerului și poporului românesc. Tot de această greșită ideeă erau preocupăși și conduși și calvinii. De aceea ei ținteau, ca prin școle și prin carte să delătore această pedecă, cređută de ei, pentru lășirea calvi-

²⁾ Veđi Bad.: „Brevis Valachorum Transilvaniam incolentium Historia.

nismului între români; și atunci românii vor fi de sigur căscigați pentru calvinism, și respective pentru scopurile politice, cari se urmăreau prin calvinism. Astfeliu prin dispusețiunile luate de stăpânirea lumescă la insistința calvinilor de a învăța românii carte românească, nu se intenționa cultura poporului românesc, ci ademenirea lui, ca să-și părăsască religiuinea străbună, și să trecă la calvinism.

Bătrânii au înțeles, așa se vede, destul de bine că de ce se tractează prin aceste dispusețiuni luate de stăpânirea lumescă; și rentorcând Metropolitul Sava II din Rusia, s'a plâns la principele contra nouelor dispusețiuni, și probabil în urma plânsurilor și influinței Metropolitului nu se vor fi executat acele dispusețiuni, așa precum erau decretate, dar de retras principele nu le-a retras.

În anul 1673 îi-succese apoi Metropolitului Sava II a stôrce dela principele o diplomă, în care densusul recunoșce, că preoțimea românească este în adevăr sătăcită și asuprită; și de aceea o scutesce de nou mai ales de darea de deciuélă din cereale, din must, legume, oi, porci, și stupi; și fiindcă decimătorii nu se supuneau mandatului emis de principele, acesta emise la anul 1676 un decret, prin carele provocă de nou pre cei cari continuau a lua deciuélă pre lângă amenințare a observa cele dispuse în diploma din 1673 ³⁾

Intr'acea calvinii pre de altă parte formulază tot mai multe pretensiuni față de biserica și clerul românesc; și la anul 1674 superintendentului calvinesc îi-succese a face pre principele, ca să edea un edict cătră Metropolitul, protopopii și preoții românesci, prin carele le demândă de nou sub grea pedepsă a recunoșce supremația episcopului calvinesc, căruia i-se dă dreptul a visita bisericile românesci și a dispune în ele direct despre tôte, și chiar și cu privire la cultul divin, și la disciplina preoțimei.

Acest edict, se crede, că l'ar fi edat principele într'un timp, când Metropolitul Sava II lipsea de acasă, și acesta se crede din motivul, că în anul 1675 fiind Metropolitul Sava II acasă, principele edă un alt decret, în carele dice următoarele: „Noi nu am dat până acum nimenui voia, ca să împedece clerul românesc de a face abus de libertățile căștigate dela antecesorii noștri de glorioasă aducere aminte,” și apoi demândă, ca bisericile românesci orientale, preoții și protopopii să nu se smulgă dela scaunul bi-

sericii orientale de acum și în viitoriu; ér veniturile lui (ale scaunului metropolitan) usitate de un biet florin dela fie-care preot să nu i-se mai micșoreze ci se fie lăsat în pace, ca se-și potă restabili biserica și mănăstirea, și infine cele răpite din veniturile Metropolitului să-i-se restituie.“

Tot în anul 1675 a ținut Metropolitul Sava II două sinóde (soboră mari). Prin aceste două sinóde se institue în mod definitiv un sobor mic, un feliu de Consistoriu, se dispune întroducerea limbei române în cultul dumneșiesc, și se ieau unele dispusețiuni, din cari se vede tendința de a apera ortodocsia bisericii străbune și în același timp a satisface, încât s'ar potea fără alterarea ortodocsiei bisericii noastre și pretensiunilor calvinesci, și se emiseră și unele dispusețiuni referitoare la disciplina clerului.

Din aceste dispusețiuni păstrate prosterității prin istoricul Engel înregistrăm aici cele mai însemnate și anume:

a) Cuvântul lui Dumneșeu. carele este mai de lipsă creștinilor și nenvętaților, ca și cum este de lipsă lumina în vremea iutunerecului, să-se vestescă în limba noastră românească în carea ne-am născuț, ca să-l înțelégă toți cretinii:

b) Popii, cari nu se nevoiesc cu românie, ci tot cu sêrbie, unii ca aceia loru-și fac de cătră Dumneșeu pedepsă și de cătră poporeni uriciune, și soborului scădere, aceia cu un cuvânt să-se oprescă din popiă;

c) Acele lucruri, cari nu se unesc cu sfânta scriptură și cu tocméla bisericii noastre (aici de sigur înțelge Metropolitul Sava II aședămintele și ritualul bisericii ortodocse) și până acum am fost poruncit, cum să-se plinescă, și să-se pună jos, — așa poftim și acum, érá pre unde se vor afla lucruri de acelea, bintătuise-vor, cum este rinduéla soborului; și

d) Ér pentru ca să-se mai întărescă și pruncii nefind în școlă, (adecă neavând școlele noastre proprie) unde să învețe, — tot creștinul să-și ducă pruncii la biserică; și popa, după ce va isprăvi slujba bisericii, să facă scire, cumcă să strângă pruncii în biserică, să-i învețe, cum este scris mai sus.⁴⁾

Din conclusele înregistrate aici, se vede, credem, că ele sunt luate cu multă îngrijire și înțelepciune. Prin aceste concluse se urmăresc, repețim, ceea ce am dis mai sus două scopuri, și anume: a) tendința de a apera ortodocsia poporului românesc, și prin

⁴⁾ veđi mai pe larg conclusele luate de aceste sinóde în: Popea „Vechia Metropolia ortodocsă română a Transilvaniei“.

³⁾ Sărițiu opul citat.

ortodocși individualitatea sa națională etnică și b) tendința de a satisface în acele timpuri de grea răstribite pretensiunilor calvinesci. În același timp, se vede mai departe, — ceea ce pentru vremea, în care a trăit Metropolitul Sava, este de o deosebită importanță, că Dânsul și Sinodul a fost convins, că creșterea poporului românesc se poate face în mod nimerit numai prin școlă confesională prin o școlă, în care tinărimea să-și însușescă cunoștințele de lipsă pentru viață în spiritul religiei și bisericii străbune. Această este ideea, ce o aflăm noi întrupată în concludul sinodal, prin carele se dispune, ca preoții după slujba biserică să învețe pruncii, — adunându-i în biserică.

Înțelepciunea și tactul, cu carele a știut Metropolitul Sava să-se impună, și să-se afirme în fața stăpânirii lumesci, și să-și apere ortodocșia bisericii sale în fața momelilor și uneltirilor calvinesci, — a provocat în măsură mai mare furia calvinilor asupra sa și ca toți ómenii, cari nu au arme nobile, argumente, cu cari să pótă birui pre adversarii lor în luptă dréptă, — calvinii își ieau refugiul încontra Metropolitului Sava II la :denunciare si calumnia.

La anul 1679 calvinii denunță pre Metropolitul Sava, că n'ar administra corect averea bisericii, a tipografiei și a școlii; și un sinod întrunit în același an în ziua de 6 Iulie se îndatoréză a lua însuși în administrare averea bisericii. Nesuccedând această denunțare, și de sigur constatându-se prin acel sinod, că Sava a administrat în mod corect averea bisericii — dușmânia calvinilor contra dânsului merge înainte. În fața acestei dușmăni Metropolitul om îngrijit și precaut, cere și obține dela principele Michaiú Apafi confirmare nouă; și principele prin o diplomă edată în Octomvre 1679 confirmă de nou pre Sava II în scaunul Metropoliei cu dreptul de a-și pune el preoți și protopopi independent de voința superintendentului calvinesc.

În fața acestei situațiuni calvinii își urmăză cu totă furia mersul lor înainte, și în anul 1680 un articlu dietal detrage preoților români nobilitatea, și îi supune de nou la zeciuélă; ér încontra Metropolitului Sava II își ieau refugiul la calumnie, și precum făcuseiă la anul 1643 calvinii cu vrednicul Metropolit Ilie Iorest sub Georgiu Rákóczy I; tocma așa proced încontra Metropolitului Sava II. Câțiva români slabi de ânger în frunte cu protopopul Ioan Zoba din Vințul de jos, carele era membru al sinodului mic (Consistoriului) se unesc cu calvinii, de-

nunță pre Metropolitul la principele, că ar fi trăind în relațiuni neiertate cu o femeii; și un sinod întrunit în același an, la care ieau parte români și calvini, dechiară pre Metropolitul Sava II de vinovat pentru imoralitate, îl-depune din demnitatea archieréscă, și îl-estradezá magistratului civil, — ca să-l pedepsească. Superintendentul calvinesc mijlocesce îndată un mandat de arest în contra lui Sava și a fratelui său Georgiu.

Metropolitul Sava II în timpul acesta zăcea în pat greu bolnav de podagră. În această stare fu luat din pat, pus pre un car și dus din Alba-Iulia la Ernot, (cale cam de-o ôi) unde pe atunci petrecea Apafi cu curtea sa. Pre fratele său Georgiu îl-puseră calvinii de o cam dată în libertate sub condițiunea, ca se descopere averea sa și a fratelui său, — după carea așa de mult însetau calvinii, cari intrigaseră încontra Metropolitului și anume: Vlad Székely, român renegat și rudeniă de aprópe cu Metropolitul și Stefan Nalác, cari credeau că Metropolitul și fratele său Georgiu dispun de averi mari.

Din cele ce urmăză se vede apoi cu totă pozitivitatea, că pretinsa imoralitate, pentru carea a fost destituit Metropolitul din scaunul său și aruncat și maltrat în temniță în modulcel mai sêlbatic, le-au fost numai un pretext anume făurit, ér adevératul motiv a fost: pre de o parte statornicia lui în credință și stăruința lui de a-și apăra biserica încontra uneltirilor și ademenirilor calvinesci, ér pre de alta lâcomia după averea lui Sava II, despre carea cei doi intriganți numiți mai sus, credeau, că e fórte mare. Pre Sava îl priveau calvinii de o pedecă pentru scopurile lor; și această pedecă cu ori ce preț trebuia delăturată.

Lui Georgiu Brancoviciu îi succese a câștiga pre unii magnați în favórea fratelui său; dar pre de o parte îi-cereau bani mulți pentru întervenire la principele, — pre de altă parte să încercau a-l capacita, ca să-se lase de religiunea strămoșéscă, și să adopteze una din cele 4 religiuni recepte. Caracteristic este ceea ce scrie în această privință însuși Georgiu în istoria sêrbilor scrisă de dânsul, carea se află ca manuscript în archiva din Carlovét, — din cari a făcut unele estrase archimandritul Raiciu. În această istoriă scrie Georgiu Brancovici la biografia fratelui său, că la câteva ôile după ce fratele său a fost aruncat în temniță, cel dântâi îndreptătoriu al casei principelui chîmându-l pre el (pre Georgiu) la sine după multă cercare precum despre avuțiă, așa și despre religiune, cu multe esemple i-a vorbit, pre

lângă acésta la oprit și la prânz, — la care prânz, fiind de față și alți mulți boieri, — a fost întreat Georgiu, că pentru ce nu-și alege una din cele 4 religii primite în Transilvania; seau calvină, seau luterană, seau rom. cat. seau ariană, — ei se isbesce în atâta orbiă, carea întru nimic se consideră în țera lor, nici se primesce. La acésta defăimătoare întrebare suspinând Georgiu a răspuns pre scurt următoarele: „Deși legea mărturisirei drept măritore în Transilvania nu este primită, — însă cine pôte să scie, nu cumva prin pronia lui Dumnezeu va fi primită pretutindenea.“ Aușind acest răspuns stăpânul casei s'a sculat dela prânz, și mergând la principele, acesta a dispus, ca Georgiu să mērgă la închisore cu Metropolitul, de unde chemat a fost.⁵⁾

După câțva timp Georgiu a fost slobozit de nou de calvini, ca să-le descopere, unde este averea sa și a fratelui său, despre carea credeau, că trebuie să fiă îngropată undeva. Cu acésta ocasiune Georgiu a cerut de nou în tôte părțile ajutoriu și întervenire dela fruntași și dela cunoscuți în favorea fratelui său; dar neobținēnd de nicăiri ajutoriu a trecut în România, și de acolo la Constantinopol, cu scopul ca să întrevină la principele Munteniei Șerban-Vadă și la pōrtă pentru eliberarea fratelui său.

Față de Metropolitul Sava II aplicară în temniță calvinii cele mai sēlbatiche torturi, cu scop ca să-l silēscă, să-se lase de ortodocsiă. Din temnița dela Ernst îl-strēmutară mai ântâi la Blaj, ér de acolo fu dus la Vinșul de jos, unde în biserică înaintea publicului fu desbrăcat de vestmintele archiereșci în formă de despreoțire, ér după aceea fu aruncat érași în prinsore, de unde îl-scoteau în tôte Vinerile, și îl-băteau cu toiage până la mōrte.⁶⁾

Procedura aplicată față de Metropolitul Sava II o descrie Michail Cserei, unul din cei mai buni croniciari ai acelei epoce cam în următoarele cuvinte: Principele, ca om simplu, ce era, creșu tôte (calumniile ridicate încontra Metropolitului.) Pre Georgiu îl-trimiseră, ca să mai adune din România trei mii de taleri, bani de răscumpărare, ér vēdēnd, că nu mai vine, pre bietul Archiereu neputincios și nevinovat îl-scōseră din temniță numai în cămașe și ismene, apoi atât îl-bătură cu biciul, până când cădu carnea de pre corp, — până ce în fine în urma acelor bătăi trebui să mōră.

⁵⁾ Veđi biografia lui Sava II scrisă de Georgiu, tradusă în limba română după estrasele lui Raiciu și publicată în fōia „Speranța“ anul 1869.

⁶⁾ Veđi; Papea, vechia Metropoliă.

Despre șilele din urmă ale Metropolitului Sava II datele istorice difer. Cserei și Brancovici susțin, că principele Munteniei Șerban-Vodă a întrevent la principele Apafi, ca să-l elibereze; dar fără succes. Pentru acésta Șerban a amenințat pre Apafi, că măcar de l'ar consta 500,000 de taleri, nu se va linișci, până când nu-i va succede, să esopereze la Sultannul depunerea lui Apafi.

Georgiu Brancovici șice mai departe, că pīrind pre Apafi 6 magnați la Pōrtă, acesta, ca să nu se alieze și Șerban-Vadă cu acei magnați a eliberat pre Metropolitul din temniță; dar slăbit fiind, puțin după aceea muri.

Anul mōrții Metropolitului Sava, se crede a fi 1683 între lunile Iunie și Septemvre.

Acésta se conchide din împrejurarea că prin o diplomă edată de împēratul Leopold I. sub dto 7 Iunie 1683 se conferesce Metropolitului Sava II și fratelui său Georgiu titlul de baron; ér prin o diplomă edată de Leopold I se conferesce lui Georgiu Brancovici titlul de conte. De unde se conchide, că Metropolitul Sava II întracea murise.

Prin mōrtea Metropolitului Sava II s'a stins o viēță de om, care timp de 24 de ani a lucrat neobasit între cele mai grele împrejurări pentru a apēra ortodocsiia bisericii și poporului său, ér timp de trei ani a suferit cele mai grele chinuri și torturi, — pentru ca viēța și suferințele sale să rămână model vecinic asupra modului, în care se apēră cu demnitătea drēpta credință, legea și biserica strēmōșescă.

După Sava II Brancovici urmă în scaunul Metropolitan Iosif Budai, ales fiind de același sinod, carele decretase destituirea Metropolitului Sava II. Dēnsul a fost chirotonit în Bucuresci, și a funcționat ca Metropolit, până la 1682, când muri. După Budai funcționă ca Metropolit Ioasaf până la 1684 ér după Ioasaf urmă în scaunul Metropoliei Sava Vestemeanul 1684—1687.

După Sava Vestemeanul urmă în scaunul metropolitan Varlam. Sub Varlam s'au tipărit mai multe cărți în tipografia din Alba-Iulia, și anume; un ciaslov mic, un diaconer și un molitfelnic. În molitfelnicul acesta apărut la 1689 Varlam se intitulēzē Metropolit al Metropoliei Bēlgradului, apoi al Vadului, Silvașului, Făgărașului, Maramurēșului și al Episcopilor din țera unгурescă.

După Varlam trei ani a fost vacant scaunul metropolitan și anume dela 1690 până în 18 Sep-

temvre 1697, când a fost chirotonit în Bucuresci Teofil de Metropolit al Albei-Iuliei și instituit prin guvernatorul de atunci al țării, Georgiu Banfy impunându-i-se prin diploma de denumire cele 19 condițiuni cunoscute, formulate de calvini la numirea Metropolitului Stefan Simeon și sub guvernul bisericesc al Metropolitului Sava II. Sub Teofil se facu cele dântăi încercări de a atrage biserica română la biserica apusună dar despre aceste vom vorbi separat.

Reprivind preste cele țise până aci constatăm următoarele:

1. Tóte dispusęțiunile luate de calvini după bătălia dela Mohaciu și la sfęrsitul veacului al șeptespredecelea, și în genere góna cea atât de crâncenă pornită în acest timp încontra bisericii române au de basă, repetim, un motiv politic: tendența principilor naționali calvini de a face prin unitatea religiunii din Transilvania și părțile adnecuate din Ungari: propriu țisă un stat unitar puternic, care se impună în afară, cu deosebire se impună împęraților germăni, cari cu începere dela Ferdinand I sânt și regi ai Ungariei. Lângă acest motiv se mai adauge apoi împrejurarea descrisă atât de bine de generalul austriac Carafa în raportul substernut de dęnsul la 1690 împęratului Leopold I, în carele sub punctul 4 scrie următoarele: „La ungerii din Transilvania religiunea este un pretext, o mască pentru alte scopuri ale lor. Aristocrațimea ungerescă scie pré bine, că o parte considerabilă din moșiile și averile, cari le au astăđi nobilii, au fost proprietate a bisericii catolice, și că dacă s'ar estermine eresurile calvinilor, arianilor, luteranilor, atunci aristocrații ar trebui să pęrdă tóte acele averi usurpate.“ 7) Biserica română avu deci se lupte în acęstă grea epocă cu două puteri, și anume: a) cu dispusęțiunile luate din partea statului pentru calvinisarea romănilor; și b) cu lăcomia după avere a nobilimei, precum o descrie acęsta generalul Carafa.

2. În fața acestor însemnate puteri biserica și poporul român și-a apęrat religiunea stręmoșescă prin două calități așa țicęnd înăscute poporului nostru, și anume: a) prin trăinicia și răbdarea sa adevęrat creștinescă în fața necazurilor, și b) prin ținerea cu rigóre la datinile religióse și naționale rēmase din bętrăni. Cu aceste două calități biserica și poporul român și-a apęrat și susținut și în decursul aęstei grele epoce religiunea stręmoșescă și individualitatea

sa națională. Și cutezăm a afirma, că în nici o epocă nu s'a arętat în męsură mai mare puterea datinilor religióse rēmase din bętrăni întru apęrarea ortodocsiei bisericii și întru conservarea individualității naționale, ca chiar în acęstă epoca de tristă aduce-reminte.

3. Streinii ascriu aęstei epoce meritul, că a învățat poporul român carte romănescă, și s'a scos din biserică limba slavonă, — precum în genere s'au prefăcut în un feliu de datină a-se ascrie lui Luter meritul, că a introdus prin reformațiune în biserică limba națională a popórelor. Ca să put m constata cu obiectivitatea trebuințósă, dacă aceste aserțiuni conțin adevęr, seau nu, amintim aici următoarele. Cu adevęrat că în țęrile apusene s'a introdus în biserică după reformațiunea lui Luter și Calvin la tóte popórele, cari au trecut din sínul bisericii apusene la reformațiune, limba națională; dar introducerea limbii naționale în biserică nu este nici invețiunea, nici un merit al lui Luter. Limba popórelor în biserica Domnului este instituțiune de drept divin, pusă în aplicare de Apostolii Domnului din țiuva primă, în carea au început a predica popórelor cuvęntul lui Dumneđeu.

Este adevęrat apoi că în biserica română a dominat limba slavonă dela finea veacului al nouălea până în epoca, de carea vorbim; dar acęsta a fost o situațiune impusă prin síla împrejurărilor. Poporul român a folosit în biserică limba romanescă până la finea veacului al nouălea. Găsindu-se atunci biserica și poporul român între două focuri, ca și de multe ori altă dată, și anume: curentul bisantin cu introducerea limbei grecesci, ca limbă oficială în biserică și în stat amenințęndu-i poporului român limba stręmoșescă, ér innoirile introduse în biserica apusună potęnd să-l înstreineze dela religiunea și biserica stręmoșescă, biserica și poporul român silit de aceste împrejurări a adoptat limba slavonă, ca limbă neutră, se 'nțelege până atunci, până când se vor schimba împrejurările, și-și va poté re'introduce-erăși limba sa propriă, ceea ce de sigur mai curęnd, séu mai târđiu trebuia să urmeze. Că timpul, în carele s'a scos din biserica română limba slavonă, și s'a re'introdus limba romănescă în biserică coincide cu uneltirile și dispusęțiunile luate de calvini pentru calvinisarea romănilor, așa credem, că este o întâmplare, — carea biserica română sub conducerea înțelęptă a Metropolitului Sava II Brencovici o-a sciut exploata în favorul séu. Lege firęsca este, că ori ce acțiune produce reacțiune, și dacă acțiunea urmărită

7) veđi cuprinsul aęstui raport la: Barițiu istoria Romănilor vol. I.

cu atâta asprime de calvini față de biserica română, a avut tocma efectul contrariu, și anume în loc de calvinizarea românilor, rentinerirea sântului de pietate creștină și alipirea față de biserica lor proprie, națională, și apoi respândirea literaturii române — precum înțelegem noi lucrul, este numai o urmare logică și firească a neînșelătoarei legi naturale amintite mai sus.

Augustin Hamsea.

Calendarul Indictului

său al anului bisericesc 1896 visect dela Domnul și Mântuitorul nostru Isus Christos,

Intocmit pe câte o săptămână cu indicațiuni tipiconale privitoare la slujbele dumnezeiești și cu alte însemnări folosite creștinilor ortodocși.

Luna lui Februarie (Faur),

are 29 zile. Ziua are 11 ore, noaptea are 13 ore.

Săptămâna 4 din post. Glasul dominant 7.

26.

Luni. — Pomenirea prea cuviosului păr. Porfirie eppul Gazei și a sfinței M-nițe Fotina Samarinenca.

Tipic. Imbinăm slujba Octoichului Triodic cu a Triodului și a Mineiului: La Utrenie: După binecuvântarea preotului dicem din strană: Sfte Djeule, Prea sfântă Treime cu Tatăl nostru, apoi Dómne miluesce, Mărire-Șiacum și „Venți se ne închinăm“ cu obicinuiții psalmi de dimineața. În loc de „Djeu e Di“ cântăm „Aliluia“ pe gl 7 dominant cu Troparele treimice (Troicinicile) din Triod. După recitațiunea Catismei, fără Ectenie urmază: Sedelnele Octoichului Triodic dela gl 7 dominant și ale Triodului (la ziua: Luni-a 4-a săptămână) gl 8 și gl 3 (la Mineiu nu se află). Imediat recităm Ps 50. Apoi Canónele; Din Triod oda 1, 8 și 9 pe gl 8 cu Măritórele Născetőrei, ér din Mineiu oda a 3 și 6-a, pe gl 8, — după oda a 9-a cântăm: „Cuvine-se cu adevărat.“ După Ectenie: Sfétiლა Treimică a 7-a de 3-ori. Recităm stihurile de laudă cu Măritórea mică și cu „Invrednicesce-ne Dómne“ După Ectenie Stihóvna din Triod gl 6. Bine este a ne mărturisi, Sfte Djeule cu Tatăl nostru, apoi continuăm din Orologion Troparul: „In biserica mării Tale“ și celalalte cu rugăciunea sftului Efreem. Nemijlocit începem óra 1. La 10 óre sėvėrșim órele (ceasurile) canonice a 3, 6 și a 9 din Orologion cum se arată acolo, ér după rugăciunea cea din urmă a órei a 9-a începem îndată dela Obedniță (Panaghia) a cânta pe gl 8: „Intru împărăția Ta“ și „Pomenesce-ne pre noi Dómne“ urmând cu cetirea până la Otpust. — după care nemijlocit urmază Vecernia pentru ziua de mâne.

Notă. Tipicul arătat la ziua acésta îl urmăm și de și este normativ pentru tóte zilele de peste săptămână abstrăgând Sămbéta și Dumineca care au tipic propriu.

Nota: Tipicul pentru Vecernie și pentru Liturgia mai înainte sftită s'a arătat la Lunea din săptămâna a 3-a.

27.

Marti. — Pomenirea prea cuv. păr. nostru și mărturisorului Procopie Decapolitul: a sftului M-nic Gelasie a prea cuv. păr. nostru Talaleu, Ștefan și sftul Isie.

Tipic. La Utrenie: Sedelnele Triodului gl 8. Canónele la Triod pėsna 2, 8 și 9, la Mineiu p. 3 și 6. Stihóvna din Triod gl 8. — La Vecernie: Stihirile de séra din Triod gl 6, 1 și gl 4 cu gl 8, la Mineiu (în 28 Febr.) gl 4. Stihóvna la Triod gl 3 cu gl 5. Liturgia mai înainte sftită.

28.

Miercuri. — Pomenirea prea cuv. păr. nostru Vasilie mărturisorului; a sftilor M-nici: Proteriu archieppul Alecsandriei și Nestor.

Tipic. La Utrenie: Sedelnele Triodului gl 6 și gl 1. Canónele la Triod au tóte pėsnele gl 4, la Mineiu gl 4. Stihóvna la Triod gl 8. Facem la ceasul 1 închinăciune sfinței Cruci. — La Vecernie: Stihirile de séra gl 4, 5, 1 și 7, la Mineiu (în 29 Febr.) gl 1 și gl 6. Urmază Liturgia cea mai înainte sftită, Notă. La Liturgia pronunțăm și Ecteniile înjumătățirii postului.

29.

Joi. — Pomenirea prea cuv. păr. nostru Casian Romanul mărturisorului.

Tipic. La Utrenie: Sedelnele Triodului gl 1 și 7. Canónele Triodului pėsna 4, 8 și 9. La Mineiului p. 3 și 6. Stihóvna gl 7. — La Vecernie: Stihirile de séra la Triod gl 4, la Mineiu (1 Martie) gl 4 cu gl 6. Stihóvna la Triod gl 6. Liturgia cea mai înainte sftită.

Luna lui Martie. (Marțisor, Germenar).

are 31 zile, ziua are 12 óre, noaptea are 12 óre.

1.

Vineri. — Pomenirea prea cuv. M-nițe Eudochia Samarineanca și a sftiei Domnica și Antonia a sftilor M-nici Marcel și Antoniu, Silvestru și Sofronie.

Tipic. — La Utrenie: Sedelnele Triodului gl 4. Canónele Triodului au tóte pesnele gl 8, la Mineiu gl 8. Stihóvna Triodului gl 4 cu gl 8. — Notă: La sftșitul ceasurilor se face închinăciune sftiei cruci și ridicându-o preotul o duce în altar. — La Vecernie: Stihirile de séra de ale Octoichului triodic gl 7 dominant, Triodului gl 7 și ale sftului în Mineiu (2 Martie) gl 4. Urmază Liturgia mai înainte sftită, la care pronunțăm și Ecteniile înjumătățirii postului.

2.

Sămbăta a 4-a din post a morților. — Pomenirea sftului sftitului M-nic Theodot eppul Ciriniei; a sftilor M-nici: Isichie, Coint, Nestor și Trivimiu, Troadiu, Andronic și Atanasia; a sftului apostol Parmena unul din cei 7 diaconi și a sftiei fecióre Eutalia.

Tipic Sėvėrșim slujba morților din Triod după tipicul arătat la Sămbăta a 2-a din post. (Slujba sftilor din Mineiu o punem la Pavecerniță) La Canónele triodului se află pėsna a 6, 7, 8 și 9, gl 4, ér din Mineiu cântăm pėsna a 3-a gl 4. — Sėvėrșim Liturgia sftului Ioan gură de aur. — Apostolul și Evangelia Sămbetei.

3.

Dumineca a 4-a din post a cuviosului pđrintelui nostru Ioan Scđrariul. — Pomenirea sftilor M-nici: Eutropiu, Cleonic și Vasilisc.

Tipic Imbinăm slujba învierii cu a Triodului întocmai după tipicul arătat la Dumineca a 2-a din post — Glasul dominant 8 La Utrenie Evang. învierii a 8-a. Cătavasiile: Deschide-voiu gura mea. Stihirea „mării“ dela Laudele din Triod e pe gl 1. — Sėvėrșim Liturgia sftului Vasilie. Troparele și Condacele întocmai ca în Dum. a 2-a din post. Ap. Ev. Duminecei a 4-a — La 3 óre d. m. sėvėrșim Vecernia cum s'a arătat la Dum. a 2-a din post.

Alte însemnări: Ziua a crescut în decursul săptămănei cu 24 minute.

Val. Magdu.

D I V E R S E.

* Un congres religios universal la Paris. În Paris se fac preparative, ca în timpul viitórei esposițiunii universale, ce se va ținea la Paris în anul 1900 să se țină un congres universal al religiunilor.

Obiectul de care se va ocupa acest congres va fi: aflarea unei modalități, prin care cu delăturarea divergențelor confesionale, să se pōtă staveri o unitate a religiunilor și prin acēsta înfrățirea poporēlor prin religiunea și evangelia Domnului.

* *Academia română* si-a început sesiunea generală a anului curent conform termenului regulamentar la 20 Februarie a. c. În ședința primă eminentul arheolog și istoric, dlu Gr. Tocilescu a ținut o instructivă disertațiune despre principele Demetriu Cantemir.

* *Profesor de istorie la uneversitatea din București* a fost numit dlele trecute dlu Dr. Dimitrie Onciul, fost profesor la uneversitatea din Cernăuț. Dēnsul și-a început prelegerile la uneversitatea din București, — vorbind în prima prelegere ținută despre importanța studiului istoriei naționale din punctul de vedere al științei, societății și în deosebi cu privire la stat și națiune.

Convocare.

„Reuniunea învățătorilor români ort. din protopresbiteratul Radnei“, își va ține adunarea sa la 9/21 Martie a. c. în localitatea școlii rom. ort., din Bêrzava cu următorul program:

1. Dimineța la 9 ore membrii reuniunii vor asista în corpore la chemarea Duchului Sânt, împreună cu parastas în memoria decedatului Ioan Ilica, fost învățator în Cuvin și președinte al acestei reuniuni.

2. Deschiderea ședinței prin v. președinte.

3. Constatarea membrilor prezenți.

4. Ascultarea prelegerii practice din socotă, ținută cu elevii de Vasilian Popoviciu, învățator în Bêrzava.

5. După dimiterea elevilor observări și aprețieri asupra prelegerii ținute.

6. Cetirea rapōrtelor.

7. Alegerea unei comisiuni pentru censurarea rapōrtelor.

8. Cetirea operatelor intrate la comitet.

9. Incassarea taxelor restante și curente dela membrii reuniunii.

10. Designarea locului și a timpului pentru adunarea proximă.

11. Propuneri și interpelări.

12. Alegerea unei comisiuni pentru autentificarea protocolului.

La acēstă adunare sē invită toți învățătorii din protopresbiteratul Radnei, precum și alți binevoitori ai școlii.

Bêrzava, la 22 Februarie, 1896.

Protașiu Givulescu m. p. Damaschin Medrea m. p.
v. președinte. secretar I.

Concurs.

În urmarea decisului Ven. Consistoru gr. or. Oradan de dtto 19/31. Decembra a. tr. Nr. 1762/895 B.

pentru parochia **Ds. Gurbești** cu filia **Goila** sē escrie concurs ca parochie de a III-a clasă pe lângă următoarele beneficii parochials:

1. Bir dela tōte trei comunale 41 cubule și una mēsură cucuruz à 5 fl. cublu 205 fl; 2. Din pēmēntul parochial de 10 cuble 100 fl; — 3. Din stole, înmōmētări, cununii, feștanii, masluri, liturgii private și alte funcțiuni 85 fl; — 4. Din grădina parochiei un venit de 10; — de tot 400 fl. v. a.

Doritori de a ocupa acēsta parochie au ași substerne petițiunile la adresa Comitetului parochial Pr. On. Domn protopresbiter tractual Elia Moga, până în 15/27 Martie căci în 16/28 Martie a. c. se va ținea alegerea având tot odată până la ziua alegerii-a sē prezente la biserică pentru ași arēta desteritatea în afacerile bisericesci.

Dat în ședința Comitetului parochial ținută în Ds. Gurbești, la 9/21 Februar. 1896.

Comitetul parochial.

În conțelegere eu mine: ELIA MOGA, m. p. prot. Beiusului.

—□—

În urma concludului com. și al sinodului parochial din Ostrov, și pe baza Innaltului decis consistorial dtto 5/17 Decemvre 1895 Nr 7359 ex 1895 pentru capelania temporală pe lângă deficientul preot Zenovie Covaciu din Ostrov, se escrie concurs cu termin de 30 de zile dela prima publicare în fōia „Biserica și Școlă“:

Emolumintele anuale împreunate cu parochia Ostrov sunt:

1. Una sesiune parochială cu un venit mediu de fl. 400. —

2. Venitele stolare dela botezuri, cununii și înmōmētări cu un venit anual aproximativ de fl 95. v. a.

3. Un intravilan parochial cu un venit mediu anual de 20 fl.

4. Birul preoțesc usuat ce se dă în natură, de fiecare numer de casă una mēsură cucuruz sfărmat computat în bani 100 fl.

Acēste emolumente computate în calcul mediu dau un venit anual de 615 fl:

Alegēndul capelan va folosi jumătate din tōte venitele parochiale pe cât timp va fi în viață parochul deficient Zenovie Covaciu, ér după încetarea din viețā a acestuia, va urma ca paroch conform §-lui 4 din Regulamentul pentru parochii. —

Recurenții la acēstă capelanie temporală sunt avisati ca recursese lor instruite conform dispozițiunilor stat. org. și ale Regulamentului pentru parochii de clasa a II-a adresate comitetului parochial din Ostrov, se le subșternă subscrisului protopresbiter Voicu Hamsea în Lipova (B. Lippa) până la terminul sus indicat, avēnd a sē prezenta în vre o Duminecă ori sērbătōre în sfta biserică din Ostrov spre a-și arēta desteritatea în cele rituale și în oratorie. —

Ostrov 26 Noembre 1895.

Comitetul parochial.

În conțelegere eu mine: VOICU HAMSEA m. p. protopresbiter.

—□—

Pentru deplinirea parochii vacante de a III-a clasă **Bodești** și filia **Mernești**, protopresbiteratul Halmagiului sē escrie concurs cu termin de alegere 3/15 Martie a. c.

Doritorii de a ocupa acēsta parochie sunt avisati: recursese provēdute cu tōte documintele prescise. adresate comitetului parochial până la 2/14 Martie a. c. ale trimite protopresbiterul Ioan Groza în Halmagiu.

Comitetul parochial.

În conțelegere eu mine: IOAN GROZA m. p. protop.